

Bírálat

Kasza Péter: *Magyar történelem Bécsből nézve. Wolfgang Lazius elfeledett történeti műve* című akadémiai doktori értekezéséről

Előre jeleznem kell, hogy bírálatom viszonylag rövid lesz, mivel nem követem az opponensek két bevett módszerét. Nem fogom aprólékosan ismertetni az értekezés tartalmát (ezt talán megteszik helyettem társaim), s nem fogok részletekbe menően, minden egyes elütést megjelölve hibalistát adni. Véleményem szerint nem ez az opponens feladata, hanem az, hogy tegye mérlegre a tudományos eredményeket.

Kasza Péter értekezése némileg rendhagyó: az akadémiai doktori címért benyújtott munkák rendszerint később (kisebb mértékben átdolgozott formában) nyomtatásban is megjelennek, itt viszont másról van szó. Kutatási eredményeit tartalmazó hosszú tanulmánnyal kezdődik, ezt követi Lazius rekonstruált műve bizonyos részeinek latin szövegkiadása a szövegkritikai jegyzetekkel, majd a magyar fordítás a tartalmi kommentárokkal. Erősen támaszkodik az általa szerkesztett *Buda oppugnata. Források Buda és Pest 1540–1542 évi ostromainak történetéhez* című kötetre, amely 2021-ben jelent meg, de ez az értekezés még csak átmeneti állomás a teljes szövegkiadáshoz és fordításhoz és/vagy egy Lazius-monográfiához. Ez önmagában nem baj, az opponensi vélemények majd hozzásegíthetik a jelöltet, hogy eljusson a kutatásait lezáró publikációkhoz.

Két dolgot szeretnék először egyetértően elmondani. Az első Lazius beemelése a korábbi történelmi szakirodalommal vitázva a „magyar” szerzők közé. A humanizmus amúgy is nemzetközi jelenség, ráadásul ma már tudjuk, hogy a Magyar Királyság jóval korábban elindult azon az úton, amelyen különböző államszövetségek alkotórészévé vált. Végül nem az Ulászlók lettek

a nyertesek, hanem a Habsburgok. Anakronizmus lenne a 19. századi nacionalizmusától, és a függetlenségi hagyománytól befolyásolva csak azért kizárni egy Magyarországról író szerzőt, mert a Habsburgok udvari történetírója volt.

A másik dolog, amellyel mélységesen egyetérték az a magyar fordítás kommentárokkal való kiadása. Jó ideje így csináljuk ezt, de a régebbi irodalomban sokszor úgy jelentek meg – nem egyszer jeles, tudós kollégák tollából is – forrásszövegek, hogy nem, vagy csak alig tartalmaztak jegyzeteket, s a fordító sem nézett utána alaposan a dolgoknak, ez pedig szükségszerűen fordítási hibákhoz vezetett. Illő tisztelettel ezért kell majd újrarendezni például – a latin szöveg kritikai kiadása mellett – Forgách Ferenc történelmi művét. A saját szűkebb szakterületemről csak egyetlen egy példát hozok: Szenci Molnár Albert a magyar-latin szótára elé egy ajánlást illesztett a magyarországi és erdélyi tanulóifjúsághoz, ennek szövegét Borzsák István ültette át magyarra az 1976-os válogatott művek számára. A szerző itt a dédapjáról beszél, aki ecsedi Báthory István seregében harcolt 1487-ben, s Bonfini művére hivatkozik az eseményekkel kapcsolatban. A magyar szöveg Nápoly ostromáról beszél, de ez meglehetősen furcsa a történelmi tények ismeretében. Ha fellapozzuk a talján mestert (aki szintén nem volt „magyar” történetíró!), akkor rájövünk, hogy valójában Bécsújhely ostromáról van szó, amelyet Bonfini és Szenci Molnár Neapolis-ként nevez meg. Tanulság: ha nem nézünk utána a tényeknek, nem tudjuk helyesen lefordítani a szöveget.

Kasza Péter értekezése a nemzetközi és magyar szakirodalom teljes ismeretében bemutat egy új „magyar” történetírót, akit eddig jobbra csak térképe miatt emlegettünk. Számba veszi kéziratot hagyatékát, tisztázza a kéziratok sorrendjét és rekonstruálja tervezett történelmi munkáját. Ezt követi a pontos kritikai kiadás és a bőségesen jegyzetelt fordítás. Mindezzel jelentős új eredményeket ér el, s sokszorosán bizonyítja, hogy eléri azt a szintet, amely az akadémiai doktori cím elnyeréséhez szükséges. Itt be is fejezhetném a bírálatomat, de nem mehetek el szó nélkül a gyengeségek mellett sem. Ami a legfeltűnőbb, az a sietség, s az ebből következő szerkesztési hibák. Sok az

önisméltés, például az első fejezet gondolatmenete újra visszatér a második fejezetben. Az is előfordul, hogy egy jegyzet szövegét szó szerint megismétli a főszövegben a következő lapon (122. lap, 183. jegyzet, és 123. lap). A magyar fordítás melletti kommentárok jelentős része a *Buda oppugnata* kötetből származik, ennek tudható be, hogy benn maradt egy olyan mondat, amely annak a kötetnek egy másik szövegére utal: „Brandenburgi Joachim kötetünkben is olvasható hadijelentése...” (413. lap, 2527-es jegyzet). Ugyancsak a sietség számlájára írható a rengeteg elütés, ezeket – ahogyan jeleztem – nem sorolom fel.

Tartalmi szempontból két vitatható pontot találtam, az egyik egy elméleti kérdés, a történelem megismerhetőségéről szól. A jelölt a 156. oldalon azt írja: a „narratívák mögötti valóság levéltári kutatásokkal, kontrollforrások bevonásával sok esetben meghatározható...” Én ennél pesszimistább vagyok, a „valóság” nem ismerhető meg (ebből a korszakból ráadásul elég kevés forrásunk is van még), s azok a történészek, akik otthon vannak az elméleti kérdésekben, bőséges szakirodalommal is alá tudnák támasztani az álláspontomat. A másik vitapont a szigetvári várkapitány jelentésének wittenbergi megjelenésével kapcsolatos. A jelölt a 161. oldalon azt írja, hogy a szöveg 1557 tavaszán került nyomdába, de akárhogyan is nézem a nyomtatványt, az évszámon kívül nincs benne pontosabb időmegjelölés. Azt is mondja a 159. lapon: „Nem tudjuk, hogy jutott a [wittenbergi] Seitz nyomda a várkapitány jelentéséhez...”, illetve a 173. lapon felveti, hogy a Bánffyak lehetnek a kiadás mögött. A megoldás ugyanakkor kézenfekvőbb, mint gondolnánk. Már Szakály Ferenc leírta Szegedi Kis István életrajzát elemezve, milyen szoros kapcsolatban álltak a dunántúli magyar végvári parancsnokok a hódoltságban működő protestáns prédikátorokkal és tanítókkal. S ha ennek tudatában megnézzük az 1557-ben Wittenbergben beiratkozott magyarországi diákokat, ott találjuk augusztus 2-án Eszéki Istvánt és Veresmarti Istvánt. A nevek ebben az esetben származási/születési helyet jelölnek, s Dél-Baranyára utalnak. Más hasonló esetekben is azt láttuk, hogy a reformáció városában megjelent magyar vonatkozású művek kéziratát az oda beiratkozó diákok vitték

magukkal (lásd például a legismertebbet, az 1587-es Zrínyi-albumot), így történhetett ez ebben az esetben is.

Mindezek a megjegyzések, ahogyan már jeleztem is, nem csökkentik érdemben a disszertáció kiemelkedő tudományos értékét, ennek alapján a szöveget vitára alkalmasnak tartom, s javaslom Kasza Péter számára a Magyar Tudományos Akadémia doktora cím odaítélését.

Szabó András DSc, irodalomtörténész
professzor emeritus (KRE BTK)

Budapest, 2023. április 11.